

Dubravka Simonović i Miloš Milenković

**Ponovno promišljanje šeme
"sredstava-kao-ciljeva"
*Metodološki potencijali
društveno angažovanog istraživanja****

Apstrakt: U studiji istražujemo sugestiju da je čitava jedna poddisciplinarna tradicija u okvirima primenjene antropologije – akciona antropologija – koristila sasvim specifičan metod "sredstava-kao-ciljeva" izveden iz pragmatičke logike otkrića i prilagođen etnografskim istraživanjima. Po uzoru na Džona Djujija, rodonačelnika interdisciplinarne reflektivne metodologije koja je za cilj imala da objedini logiku naučnog otkrića, socijalnu kritiku i pedagoško-aktivistički orijentisano istraživanje, Sol Teks je svojevremeno pokušao da zasnuje tradiciju akcione antropologije, koja je i svoj vrhunac i kraj doživela antologijskim Projektom Foks. Cilj nam je da, osim kritičke rekapitulacije metodologije korišćene u Projektu Foks, logičko-metodološke analize Djujijeve logike otkrića primenjene na antropologiju i reinterpretacije opšteg mesta ove epizode iz istorije metodoloških ideja u disciplini, analiziramo implikacije ove istraživačke opcije za buduća antropološka istraživanja.

Ključne reči: primenjena antropologija, akciona antropologija, Sol Teks, Džon Djuj, metodologija, etnografija, pragmatizam, refleksivnost, otkriće/objašnjenje, angažman/zastupanje

Autori-zasnivači postmoderne antropologije opravdavali su potrebu za teorijsko-metodološkim zaokretom u disciplini nizom argumenata, među kojim je najprominentniji bio onaj o neadekvatnosti klasične antropološke metodologije, dizajnirane za proučavanje malih zajednica i motivisane socijalno-teorijskim dilemama moderne, za istraživanje sveta koji se ubrzano menja tj. za istraživanje/angažovanje postmoderne kulture.¹ Ali pogled u prošlost same di-

* Tekst je rezultat rada na projektu Ministarstva nauke Republike Srbije "Antropologija u 20. veku: Teorijski i metodološki dometi" (ev. br. 147037)

¹ Marcus, George, E. and Michael Fischer. 1986. *Anthropology as Cultural Critique: An Experimental Moment in the Human Sciences*. Chicago: University of Chicago Press, 8.

scipline otkriva da je lamentiranje nad pozitivističkim, naturalističkim i scijentističkim nasleđem pred-postmoderne antropologije prenaplašeno, i da je disciplina raspolagala metodologijom prikladnijom istraživanju i društvene promene i društava za koja antropološka metodologija nije u startu dizajnirana. Reč je o reflektivnoj logici, dizajnu istraživanja ili metodološkoj šemi "sredstava-kao-ciljeva", inkorporiranoj u projekat akcione antropologije, kao specifične varijante primene antropologije s ciljem artikulacije društvene promene u realnom vremenu, dakle s namerom da se istraživanje stvarnosti i angažman usmeren na to da se ta stvarnost izmeni, odigravaju jednovremeno.²

Refleksivnost, kao ključna koordinativna definicija postmoderne antropologije,³ ima dugu predistoriju u američkoj teoriji saznanja, logici i teoriji obrazovanja, makar od kada je Džui, Boasov kolega i uzor sa Univerziteta Kolumbija, formulisao koncept "reflektivnog mišljenja" i "liberatornog metoda",⁴ u nameri da "izbriše granice među teorijom i praksom".⁵ U Džuijevoj varijanti "kako bismo otkrili značenje neke ideje, moramo se zapitati kakve posledice proizvodi",⁶ refleksivnost se približava značenju kakvo dobija u političko-metodološkom pristupu postmoderne antropologije.

Nemamo objašnjenje, osim instrumentalnog, kakvo Stoking zastupa još od ranih 60-ih, zašto Boas i boasovci nisu doslednije pratili instrumentalističku filozofiju. Prema Stokingu, isuviše relativistička, anti-esencijalistička, filozofija nauke koja drži do labavog i neodređenog pogleda na teorije nije bila pogodna za zasnivanje jedne nove i mlade nauke u konzervativnom akademističkom okruženju.⁷ Ona im je nudila, za kontekst u kojem su operisali, primerene instrumente za odbacivanje distinkcija realizam/antirealizam, racionalizam/empirizam, determinizam/sloboda volje, vrednosti/činjenice ili subjektivno/objektivno. Bila je to i filozofska osnova koja je priznavala (možda i pre-

² Tax, Sol. 1975. Action Anthropology. *Current Anthropology* 16, 4: 514. O istorijskim specifičnostima, političkim implikacijama, fazama i organizacionim problemima samog projekta, i posebno o njegovom mestu u širem kontekstu istorije primenjene antropologije vid. Ribić, Vladimir. 2007. *Primenjena antropologija: Razvoj primenjenih antropoloških istraživanja u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama*. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Srpski genealoški centar, posebno str. 97-140.

³ Milenković, Miloš. 2007. Šta je (bila) antropološka refleksivnost? Metodološka formalizacija. *Etnoantropološki problemi* (n.s) god.1, sv. 2: 157-184.

⁴ Dewey, John. 1910. *How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to Action*. Boston: D. C. Heath.

⁵ Dewey, John. 1929. *The Quest for Certainty: A Study of the Relation of Knowledge and Action*. New York: Minton, Balch & Company.

⁶ Dewey, John. 1920. *Reconstruction in philosophy*. Boston, MA: Beacon Press: 24.

⁷ Stocking, George. 1960. Franz Boas and the Founding of the American Anthropological Association. *American Anthropologist* 62: 1-17

sudni) značaj kulture i jezika za filozofsku refleksiju, koja je svakako mogla da im koristi, ako ne i imponuje. Držeći do koncepcije saznanja kao konstruktiva zasnovanog na kontigentnim stvarnostima, pragmatička filozofija mogla je da se zgodno uklopi u kulturno-kritičke namere Boasove škole ali ne i da je "zasnuje" kao nauku.

Zasnivanje nove discipline zahtevalo je oslanjanje na tradicionalnu sliku nauke, i njemu teško da je pogodovao relativistički naboj filozofije pragmatizma. Boas je zasnovao kulturnu kritiku na tradicionalnim naučnim osnovama, kao komparativnu korekciju i kao potragu za teorijama koje "ostaju" fiksirane i izvesne interpretacije stvarnosti s obzirom na činjenicu da jedna mlada naučna disciplina, imajući u vidu njene neostvarive ambicije da "objasni čoveka" komparativnom analizom svih ljudskih društava i "ispravi nepravde" poput rase, etničke ili rodne netolerancije, nije imala taj luksuz da istovremeno promociju pozitivnih saznanja o jednakosti rasa, nacija i rodova uvodi u opšti naučni folklor i reflektivnu logiku.

Instrumentalni pogled na teorije podrazumeva da one postaju istinite (nisu definisane kao teorije ako su istinite), da su istinite u različitim stepenima, a da su stepeni istinitosti relativni tome kako "rade" (mereno kriterijumima predvidljivosti i primenljivosti). Usvajajući princip pluralizma (čak eklekticiizma), pragmatisti podrazumevaju da različite teorije, čak i ako su kontradiktorne, mogu biti prihvatljive u razumevanju sveta, prirode, kulture, bilo čega, uključujući svakodnevno iskustvo (otud se "zdrav razum" ne razlikuje od naučnog iskustva nekom specifičnom epistemološkom stepenicom, pa svi "probamo" dok "ne rešimo"). "Intelektualni progres obično se javlja potpunim napuštanjem nekog pitanja zajedno sa njemu podrazumevanim alternativama... mi pitanja ne rešavamo: jednostavno ih prevazilazimo".⁸

I ovde je potrebno dodatno definisati šta je to "pitanje" ili "problem". Problem/pitanje za djuijevca ne predstavlja neki praktičan zadatak koji je unapred postavljen pred istraživača: "problem nije zadatak koji neka osoba sebi zadaje, ili kakav joj zadaju drugi...problem se otkriva istraživanjem, koje je progresivno određivanje samog problema i njegovih mogućih rešenja"⁹. Ova koncepcija unapred opravdanog otkrića ima enorman potencijal za objašnjenje velikog broja problema teorije etnografije s kraja dvadesetog veka kao redundantnih i nužnih jednovremeno. Ako je svrha istraživanja determinisana interakcijom ciljeva i sredstava, i ako pretpostavimo da pri istraživanju društva i kulture učestvujemo u ljudskoj zajednici koja kreira značenja (uključujući i naša, sopstvena), kako razdvojiti činjenice od vrednosti, evidenciju od teorije,

⁸ Dewey, John. 1910. *How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to Action*. Boston: D. C. Heath.

⁹ Dewey, John. 1991/1938. Logic: The theory of inquiry, u: Boydston, A. ed. *John Dewey: The Later Works, 1925-1953*, Vol. 12. Carbondale, IL: SIU Press, 111-113.

analizu od građe a cilj od sredstava? I postaje jasno da je jedan komentar djuijevske logike cirkularnog konstituisanja ciljeva i sredstava bio nužan u Writing Culture, Anthropology as Cultural Critique i pratećim radovima. Ali nje-ga, začudo, nema!

U prethodnim tekstovima ukazali smo na neke od, verujemo, važnih činje-nica u genezi metodološkog trenda poznatog kao "postmoderna antropologi-ja": na implikacije prevođenja problema pisanja etnografija iz konteksta meto-dološke potrage za boljim metodom u kontekst politike znanja¹⁰; na epistemo-loške implikacije društvene, političke i obrazovne funkcije, pa i "misije" mejnstrima američke antropologije¹¹ i na opšti istorijski okvir prepoznavanja metodološkog značaja Projekta Foks¹². U ovom radu ukazujemo na jednu po-malo zapostavljenu "internu" komponentu postmoderne antropologije, Djuije-vu moralno-logičko-pedagošku doktrinu, tzv. "šemu ciljeva kao sredstava", koja je predstavljala jezgro njegovog projekta "reflektivne logike". Uvođenje analize reflektivne logike u istorijsko-metodološku analizu postmoderne an-tropologije može da ponudi objašnjenje interakcije domenâ nauke, politike i obrazovanja specifične za ovaj trend, objašnjenje koje bi istrpelo kritiku ogra-ničenosti disciplinarne relevancije.

U Gercom inspirisanoj veberovskoj instrumentalističkoj tradiciji tretiranja bilo koje akcije kao sredstva za postizanje nekog konkretnog cilja (a ne kao cilja po sebi), konkretno prilagođenoj djuijevskoj pragmatičkoj tradiciji tretiranja bi-lo koje ideje ne referencom na istinu ili pravdu već na cilj kojem služi, postmo-derna antropologija tretira naučno znanje ne kao znanje o objektima koji pose-duju istinitu ili intrinzičnu "prirodu", već kao saznanje svrhovito u nekoj kon-kretnoj kulturi. Ta kultura je politika znanja američke akademije – nauke, obra-zovanja i politike. Operišući kao vodeći javni intelektualac u SAD u prve tri de-cenije XX veka, Djui¹³ je redefinisao filozofiju od metafizičke spekulacije o ul-timativnim istinama ka instrumentalnoj koncepciji privremenog, ka budućnosti orijentisanog saznanja i refleksije. Kontinuirano insistirajući na koncepciji sa-

¹⁰ Milenković, Miloš. 2007. *Istorija postmoderne antropologije: Posle postmoder-nizma*. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univer-ziteta u Beogradu i Srpski genealoški centar.

¹¹ Milenković (2006), op. cit.

¹² Simonović, Dubravka. 2007. "Šema sredstava kao ciljeva: Logika primenjene antropologije". Diplomski rad. Biblioteka Odeljenja za etnologiju i antropologiju Fi-lozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

¹³ Obnovljeno interesovanje za Djuijeve ideje o tome kako da povežemo etiku, po-litiku, pedagogiju i istraživanja kulture dokumentuje odličan analitički pregled (Leh-man-Rommel 2000). Originale Djuijevih dela poseduje www.questia.com. Interesova-nje za uticaj Djuija na Boasa, i posebno na Boasove studente – bilo antropologe, bilo kulturne kritičare, istoričare ili pedagoge – u konstantnom je porastu u okvirima isto-rije antropologije kao poddiscipline.

znanja kao putokaza pre nego kao sadržaja, preusmerio je teoriju saznanja od potrage za fiksnim istinama ka potrazi za konceptima pogodnim za tretiranje kontigentnih problema.¹⁴ Ovu koncepciju saznanja Boas će usvojiti na nivou teorije (mada, zbog jasne potrebe za akademskom institucionalizacijom nove nauke, ne i na nivou istraživanja), a u jezgro metodoloških polemika u antropologiji direktno će je vratiti Rabinov, preko Rortija.¹⁵

Uticao Djuija na Boasa već je prepoznat u nekoliko odličnih kraćih genealogija antropologije kao kulturne kritike, u kontekstu u kojem se antropologija krajem XX veka "vraća Djuiju" u okviru "povratka Boasu" odn. antropologiji kao kulturnoj kritici, anti-rasističkoj i anti-etnocentričnoj analizi politike, obrazovanja, nauke i javne retorike.¹⁶ Ipak, iako znamo šta podrazumeva "povratak Boasu", još uvek ne raspolazemo koherentnom i upotrebljivom metodološkom analizom kako antropološka istraživanja doprinose djuijevskim idealima. Na tragu jedne fusnote u Benetovoj¹⁷ reinterpretaciji relevantne primenjene antropologije za savremeni svet, u redovima koji slede nudimo objašnjenje kako nam Djuijeva logika sredstava-kao-ciljeva pomaže da razumemo interdisciplinarni uspeh i naučni značaj naizgled anti-naučne "postmoderne antropologije". Analiziramo, dakle, jedan unekoliko kompromitovan i do nedavno zaboravljen istorijsko-metodološki slučaj čiji se elementi mogu primeniti u procesu dizajniranja savremenih istraživanja.

Neizostavno vrednosna orijentacija primenjene antropologije

"... ako 'primenjivanje antropologije' znači prevođenje kulturnog relativizma u očuvanje lokalnih praksi i načina prilagođavanja – tj. rad na tome da promena nije isuviše radikalna ili da bilo koja proizvedena promena ima povoljan efekat - onda je primenjena antropologija u korenu vrednosno orijentisan poduhvat."¹⁸

¹⁴ "Dewey, John" *Dictionary of the Social Sciences*. Craig Calhoun, ed. Oxford University Press 2002. *Oxford Reference Online*. Oxford University Press. <http://www.oxfordreference.com>

¹⁵ Rabinow, Paul. 1986. Representations Are Social Facts: Modernity and Postmodernity in Anthropology, u: Clifford and Marcus eds. *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press 1986: 234-261.

¹⁶ Lewis, Herbert. 1998. The Misrepresentation of Anthropology and Its Consequences. *American Anthropologist* 100, 3: 716-731; Lewis, Herbert. 1999. Anthropology or cultural and critical theory. *American Anthropologist* 101, 2: 429-432.

¹⁷ Bennett, John W. 1996. Applied and Action Anthropology: Ideological and Conceptual Aspects, *Current Anthropology*, Vol. 37. No 1, Supplement: Special Issue, *Anthropology in Public* (Feb): 28.

¹⁸ Ibid.

Antropologiju ranog dvadesetog veka odlikovalo je širenje naučnog polja u SAD, kao i povećana "proizvodnja" vrhunskih akademskih kadrova, ali je nivo uticaja discipline na akademski i javni život ostao nizak. Antropologija je izostala iz procesa formulisanja i implementacije javnih politika.¹⁹ Glavni razlog osnivanja Biroa američke etnologije, najvažnijeg finansijera etnoloških projekata krajem 19. i početkom 20. veka bilo je "naučno i korisno" informisanje administracije za indijanska pitanja – dakle direktna primena rezultata antropoloških istraživanja u administraciji.²⁰ Prema tome, postojala su dva ključna razloga zbog kojih antropologija nije imala značajnijeg uticaja u administraciji. Prvi je bio nedostatak iskustva samih antropologa u administrativnom angažmanu, a drugi nefleksibilnost Biroa u pogledu fiksiranih vremenskih rokova i unapred zadatih i nepromenljivih ciljeva antropoloških istraživanja.²¹ Ipak, Drugi svetski rat donosi nagli porast angažmana antropologa u raznim granama vojne i civilne administracije. Društvo za primenjenu antropologiju, osnovano 1941. godine, imalo je za cilj "unapređenje naučnih istraživanja o principima koji kontrolišu međuljudske odnose, i podsticaj za široku primenu ovih principa na praktične probleme"²². U okviru Ruzveltovog New Deal-a, američka administracija je prvi put prihvatila uvide društvenih nauka prilikom formulisanja javne politike, te primenjena antropologija u SAD doživljava ekspanziju tokom Drugog svetskog rata i po njegovom završetku.²³

Društvene institucije SAD, kao kulturno i etnički visoko heterogene sredine, imale su mnogo praktičnih razloga da istražuju pomenute principe koji "kontrolišu ljudske odnose". Iako su antropološka znanja igrala ulogu u američkim pokretima protiv ropstva i za zaštitu nativnih naroda već u 19. veku, sami pojmovi primenjene i akcione antropologije su pedesetih godina prošlog veka bili relativno novi.²⁴

Mada je bilo i drugih "akcionih" pokušaja, samo jedan projekat je u potpunosti sledio zamisao Sola Teksa: istraživanje zajednice u rezervatu Foks. Pitanje koje je Teks postavio svojim studentima bilo je: u kom pravcu se razvija život stanovnika rezervata Foks i kako žele da žive? Ovo pitanje je bilo znak početka jednog sasvim drugačijeg antropološkog istraživačkog procesa. Na

¹⁹ Stull, Donald D. and Felix Moos, A Brief Overview of the Role of Anthropology in Public Policy, *Policy Studies Review*, I: 19.

²⁰ Ibid. str. 20.

²¹ Ibid. str.21

²² Goldstein, Marcus. 1968. Anthropological Research, Action, and Education in Modern Nations: With Special Reference to the USA, *Current Anthropology*, Vol 9, No 4. (Oct.):249.

²³ Stull, Donald D. and Felix Moos, op.cit., 20.

²⁴ Goldstein, Marcus, op.cit., 249.

svoj način revolucionarno, izražavalo je prvi interes i respekt za vrednosti do kojih drži zajednica o kojoj je reč.²⁵

Teks se okreće pitanju vrednosti u antropološkoj praksi, ali kada govori o istini i slobodi, govori o konceptima do kojih drži sama zajednica, a ne o naučnim konceptima. Pitanje istine za njega nije pitanje filozofije nauke, nego pitanje načina života ili istine o društvenom kontekstu, a pitanje slobode je stvar "slobode da se prave greške"²⁶.

"Nauka akcione antropologije je bila 'klinička' u tom smislu da su njena teoretska ishodišta imala više oblik 'dijagnoze' nego naučnog predviđanja... Pojam kliničke nauke takođe implicira da naučnik, nakon što dijagnostički društveni problem, pokuša da ga 'izleči' ili 'popravi'. Takav naučnik napušta vrednosno neutralan stav kako bi saznao šta zajednica želi da bude izlečeno ili izmenjeno."²⁷

Pitanje vrednosti je od centralnog značaja za ono što se događalo tokom terenske prakse za studente Odeljenja za sociologiju i antropologiju čikaškog univerziteta. U početku orijentisani samo na istraživanje procesa akulturacije Meskvaki Indijanaca u Tami, suočivši se sa katastrofalnim uslovima života zajednice postavili su pitanje "da li treba da se umešamo?" Tada su dobrovoljno započeli projekat "mešanja u živote drugih ljudi", osetivši se sposobnima da Meskvakijima pruže pomoć primenom svog znanja. Zapitavši se koji je najbolji način da svoje znanje stave u službu pomoći, dolaze do zaključka da je na samim pripadnicima Foksa da odluče o svojoj sudbini, uz pomoć antropologa koji će pokrenuti raspravu o potrebama zajednice, kao i stvaranje boljih uslova za donošenje prave odluke.²⁸ "Ovaj posao (Projekat Foks) vidim kao ispitivanje alternativnih vrednosti koje Meskvaki mogu odabrati; vidim ga kao pokušaj da zajednica sagleda koje načine života bi mogla da vodi i šta svaki od njih implicira. I nakon toga, ostaje posao da se utvrdi kako je moguće postići izabrani način života."²⁹

Međutim, pitanje naučne odgovornosti prema sudbini antropološkog predmeta istraživanja, odnosno političkim implikacijama svojih nalaza, Sol Teks je među prvima postavio i na njega odgovorio odlukom da akcioni antropolog mora delovati kao nezavisni akademski dobrovoljac, te da srž naučne "akcije" jeste u finansijskoj nezavisnosti antropologa od bilo koje zvanične institucije. Proje-

²⁵ Bennett, John W. op.cit., 35.

²⁶ Sol, Tax. 1956. Freedom to make mistakes, *America Indigena* 16: 77.

²⁷ Foley, Douglas. 1999. The Fox Project: A Reappraisal, *Current Anthropology*, Vol. 40, No 2, Apr.: 172.

²⁸ Chandler Row, *Reviewed Works: Documentary History of the Fox Project, 1948-1959: A Program in Action Anthropology* by Frederick Gearing; Robert McC. Netting. Lisa R. Peattie, 1961. *Ethnohistory*, Vol 8, No. 1 (Winter): 109.

²⁹ Ibid.

kat Foks je finansiran iz nezavisnih izvora, i prvobitno organizovan za potrebe terenske prakse studenata čikaškog univerziteta pod Teksovim rukovodstvom. Unutar tog malog ostrva "naučne slobode", tekao je projekat koji je uprkos naporima učesnika i humanističkom porivu da društveno znanje ispunji svrhu i pomogne stvarnim ljudima da ostvare dostojanstvenu egzistenciju, ironično istovremeno označio i kraj akcione antropologije. Bio je to pokušaj prakse oslobođene od prinuda kolonijalnih, industrijskih, asimilacionističkih i drugih administracija, i zbog toga slobodne da se bavi istraživanjem samog antropološkog istraživanja. Antropologija antropologije (mada ne eksplicitno tako formulisana) viđena je kao nužan preduslov "kliničke" nauke – nauke usmerene na rešenje odn. "izlečenje" konkretnih društvenih problema.³⁰ Interesovanje za ovaj projekat otuda leži manje u ispitivanju njegovih stvarnih rezultata koliko u analizi ovog pokušaja primene pragmatičnog istraživačkog metoda koji je osmišljen tako da omogućuje bavljenje veoma širokim dijapazonom praktičnih društvenih problema, unutar najraznovrsnijih društvenih konteksta.

"Najčešći stavovi prema primenjenoj antropologiji jesu ti da je lišena intelektualne preciznosti, etički nepouzdana, teoretski 'nedovršena', pa ipak nekaako presudna za našu budućnost."³¹

Zašto "primenjeno" znanje nije do tada posmatrano kao relevantno, sažeto iznosi Viver: "Zbog nekoliko razloga – ignorisanja savremenih društvenih pitanja, slabe komunikacije koja bi javnosti obelodanila vrednost i mogućnost primene antropologije, nedostatka iskustva u radu s administracijom i političarima, težnje da se očuvaju indijanske kulture, neuspeha da se uvide nedоследности federalne politike, drugačiji modeli društva i društvene akcije od modela onih koji donose odluke, i nerazumevanje uloge istraživanja u nauci od koje se očekuje da informiše politiku."³²

Rezervisani prema percepciji antropologije kao "kliničke" nauke u Teksovom smislu, tj. nauke koja raspolaže rezervoarom znanja koja omogućuju dijagnozu i "lečenje" društvenih problema, cilj ove studije jeste iznošenje modela kojim antropološka znanja mogu biti učinjena relevantnijim i primenjivijim i u realnom vremenu.

Rano je izražena i bojazan nekih antropologa da bi primenjena antropologija, otvorena prema vrednostima, značila antropološku manipulaciju izučava-

³⁰ Teks je u svojim radovima naglašavao koncept "kliničke" nauke, razlikujući je od "čiste" nauke. Klinička nauka ima za cilj da "dijagnostira" socijalne probleme, istovremeno istražujući šta je tačno ono što zajednica želi da bude "izlečeno" ili "popravljen"; videti posebno u Foly, Douglas E. 1999, op.cit. 172.

³¹ Erve Chambers. 1987. Applied Anthropology in the Post Vietnam Era, Anticipations and Ironies, *Annual Review of Anthropology*, Vol. 16: 309.

³² Weaver, T. 1985. Anthropology as a policy science: part 1, a critique, *Human Organization* 44: 97-105.

nim narodima (Arensberg, Barnett, Wilson). Drugi su pak smatrali (Tax, Bennett, Kluckhohn, Kroeber) da je priznavanje značaja uloge koju vrednosti igraju u antropologiji preduslov da ona postane društveno relevantna i zaista primenjiva.³³ Za njih, antropološki autoritet nalaže da antropolog kao naučnik i građanin ima dužnost da deluje na okruženje u kome radi i istražuje. Antropologija, prema tome, ima zadatak da pruža javnosti lekcije o svim društveno relevantnim znanjima kojima raspolaže.³⁴ Za Teksa, to je skup vrednosti koje je antropolog dužan da misionarski prezentuje što većem broju ljudi, privatno i profesionalno.³⁵ U lokalnom kontekstu i u skladu s tada relevantnom problemskom situacijom, projekat je imao dva glavna cilja: prvi je bilo veće razumevanje i tolerancija prema drugim kulturama uz podizanje svesnosti o etnocentrizmu, a drugi demonstracija neosnovanosti stavova o rasnoj superiornosti odnosno inferiornosti.³⁶ Radilo se dakle, o antropološkom doprinosu borbi protiv etnocentrizma i rasizma. Tu je srž Teksovog volontarističkog, humanističkog, liberalnog poimanja nauke i uloge društvenog naučnika kao samosvesnog, angažovanog, demokratskog javnog aktera koje direktno nasleđuje od Boasa i Klakhona.³⁷ Ali ova strategija bila je inkompatibilna opštoj vladajućoj paradigmi tog vremena: "Zbog toga što je kulturni relativizam ostao ključna premisa discipline, većina antropologa je nevoljno iznosila sudove o vrednostima načina života drugih ljudi. Ipak, javna politika je često formulisana tako da donese promene. Do nedavno, za većinu antropologa je dilema da li se mešati u živote drugih ljudi ili ne, bila isuviše teška."³⁸

Akciona antropologija i reflektivna metodologija

Akciona antropologija, kao jedinstven i pomalo opskuran projekat u istoriji discipline, nastala je pedesetih godina prošlog veka u SAD kao rezultat kritike primene antropologije u javnoj politici, prevashodno zbog njenog porekla u ideologiji progresivnog industrijskog menadžmenta.³⁹ Teks, idejni tvorac za-

³³ Marcus Goldstein, 1968. op.cit., 250.

³⁴ Koncept "advocacy" ili antropološkog zastupanja interesa izučavanih zajednica, videti posebno u Robin Right, Anthropological presuppositions of indigenous advocacy, *Annual Review of Anthropology*, 1988: 365-390.

³⁵ Marcus Goldstein, Anthropological Research, Action, and Education in Modern Nations: With Special Reference to the USA, *Current Anthropology*, Vol 9, No 4. Oct 1968, 250, u Sol Tax, The uses of anthropology, in *Horizons of anthropology*, Chicago Aldine, 1964: 250.

³⁶ Marcus Goldstein, 1968, op.cit., 250.

³⁷ Douglas E. Foly, 1999 op.cit., 171.

³⁸ Stull and Moos, op. cit., 21

³⁹ Primenjena antropologija u SAD pojavila se na talasu mešavine humanitarnog liberalizma New Deal-a i ideologije progresivnog industrijskog menadžmenta, zbog

pravo jedinog zaživelog projekta akcione antropologije, Projekta Foks, posvećenog problemu obnove društva Meskvaki Indijanaca u mestu Tama, Ajova, razvijao je teoriju i metodologiju akcione antropologije tokom samog istraživanja, rukovodeći se moralnim imperativom neodložne pomoći istraživanoj zajednici. Benet, u svojoj iscrpnoj istorijskoj analizi odnosa primenjene i akcione antropologije u SAD i Velikoj Britaniji, iznosi tvrdnju da je metodološko-teorijski okvir kojim se implicitno rukovodio Sol Teks, zapravo prilagođena logika otkrića američkog pragmatičnog filozofa Džona Djujija.⁴⁰ Ukoliko je to tačno, Teks anticipira postmodernu reformu antropoloških istraživanja. On je verovatno smatrao sebe pragmatistom ali nije ostavio sistematski razrađeno i neposredno primenljivo metodološko uputstvo – ono se mora iščitati iz njegovih radova, radova njegovih saradnika i radova kasnijih interpretatora. Njegove osnovne metodološke zamisli naknadno su prepoznate: "Rubinštajn je Teksov pogled na nauku okarakterisao kao otvoren proces tokom koga su teorije posmatrane kao manje ili više korisne, pre nego istinite ili ne. On je pronašao sličnost ovog pogleda na nauku sa naučnim stavovima američkog filozofa pragmatizma Džona Djujija."⁴¹ Osim toga: "Lisa Redfield Piti, jedna od najzaslužnijih studenata za praktičnu realizaciju ideja akcione antropologije u Projektu Foks, kasnije je izražavala sumnju u vezi s njegovim nejasnim osnovama. Pod uticajem radova filozofa Pola Dizinga,⁴² uočila je da je akciona antropologija koristila šemu "sredstava-kao-ciljeva" – po ugledu na Džona Djujija, u kojoj se otkriće problema i potraga za njegovim rešenjem odvijaju istovremeno. Piti je naglasila da se ova šema kosila sa standardnom naučnom šemom primenjene antropologije – u kojoj se kroz istraživanje otkriva šta problem jeste, a zatim se dodatnim istraživanjem pronalazi i njegovo rešenje ("racionalni" ili linearno-temporalni pristup). Piti je izražavala zabrinutost zbog činjenice da je u Djujijevom pristupu potrebno neprestano tražiti neku vrstu procene procedure i zaključaka, dok je u linearnom pristupu, standard procene jasan: a to je da li je postavljeni cilj ispunjen ili ne. Međutim problem linearnog pristupa leži u njegovoj snažnoj tendenciji ka autoritarnom diktiranju ka-

čega su primenjeni antropolozi bili kritikovani i optuživani tokom 60-ih i 70-ih godina 20. veka za naučno delovanje u korist korporativnih interesa. Videti posebno u John W. Bennet, 1996, *Applied and Action Anthropology: Ideological and Conceptual Aspects*, *Current Anthropology*, Vol 37. No 1, Supplement: Special Issue, *Anthropology in Public*.

⁴⁰ John W. Bennet, op.cit., 23.

⁴¹ Douglas E. Foly, 1999: 172. Robert Rubinstein, *Reflections on action anthropology: Some developmental dynamics of an anthropological tradition*. *Human Organization*, 1986, 82.

⁴² Diesing, Paul. 1991. *How does social science work? Reflections on practice*. Pittsburgh, Pa: University of Pittsburgh Pres

ko problema tako i rešenja od strane spoljnjeg eksperta, što se nastojalo izbeći na nivou aksioma akcione antropologije." ⁴³

Djujijeva filozofija na nekoliko nivoa raskida sa – u tadašnjem idiomu – "pozitivističkom" filozofijom, za nju tipičnom korespondencijalnom teorijom istine i logikom otkrića. Pozitivistički koncept koji obećava ispunjenje postavljenih ciljeva stavljenih pred naučnika, uz pomoć korektno prikupljenih činjenica o objektivnoj stvarnosti nekog društva ili zajednice, zamenjen je konceptom fleksibilnog istraživanja koje je usmereno na istovremeno otkrivanje suštinske osnove problemske situacije (u slučaju akcione antropologije to je resantiman i iz njega proizašao kulturni otpor u liberalnoj demokratiji razvlašćenih Indijana- ca), i istraživanje, promišljanje i refleksiju o tome koja od mogućih alternativa vodi poželjnim ishodima, kao i pažljivu i manje-više simultanu primenu rešenja, uz visok stepen naučne osjetljivosti u pogledu pravih rešenja za dati društveni kontekst. ⁴⁴ Metodološki raskid tu podrazumeva i etički zaokret: pozitivistička racionalnost odbačena je na užtrb filozofije nauke koja ne ignoriše i ne anatemiše vrednosti i etiku kao neizostavne i neminovne faktore društveno-naučnog procesa, a pozicija naučnika, u ovom slučaju antropologa kao javnog aktera, osvetljena je ne svetlom razuma, nego svetlom moralne odgovornosti koju nosi svest o delikatnosti ravnoteže između otkrića i produkcije znanja.

Djujijevo shvatanje odnosa naučnik – društvo, podržava ovaj vrednosni angažman akcionih antropologa. On naglašava da je etika za teoriju i praksu apsolutno neophodna, a da se principi kojima se naučnik mora rukovoditi – zdravlje, pravda, jednakost ili prijateljstvo – u suštini svode na dva osnovna: razvoj i refleksivnost, "promislivost" tj. stalno razmišljanje koje vodi rastu koje vodi novom promišljanju koje vodi daljem rastu itd.. Pod "rastom", Djujij podrazumeva sve veće i punije iskustvo života za svakog pojedinca. To znači ostvarenje potencijala, u okvirima moralno opravdanih izbora. ⁴⁵ Djujij iznosi četiri definicije moralnih ciljeva. To su: ostvarenje pojedinca, ispoljavanje specifičnih funkcija, zadovoljenje interesa i ostvarenje zajednice pojedinaca. Prvi bi se mogao nazavati etičkim, drugi biološkim, treći psihološkim, a četvrti sociološkim. Inteligencija je za Djujij princip koji rukovodi moralno ponašanje – zbog toga je obrazovanje jedna od najvažnijih stavki u izgradnji poželjne društvene stvarnosti. ⁴⁶

⁴³ Lisa Peattie, Reflections of an advocate planner, *Journal of the American Institute of Planners*, 1968. 34: 80-88

⁴⁴ Donald J. Willower, Dewey's Theory of Inquiry and Reflective Administration, *Journal of Educational Administration*, Vol. 32, No 1, 1994: 5-22.

⁴⁵ Ibid., 9

⁴⁶ George H. Mead, The Philosophy of John Dewey, *International Journal of Ethics*, Vol 46. No 1. Oct 1935: 70.

Djujeva logika otkrića vodi filozofsko poreklo od dijalektičkog metoda, koji ne polazi od apstraktnih teoretskih entiteta nego od procesualnih koncepta stvarnosti koji se sastoje od odnosa. Mogućnost dijalektičke misli da - otkrije kontradikcije, opozicije, negacije, dileme i paradokse vezana je za njeno prihvatanje dvosmislenosti uključenih u procese kontekstualnih odnosa.⁴⁷ Prema tome, značenje u ljudskoj komunikaciji uronjeno je u kontekst i ostaje fluidno u zavisnosti od različitih konteksta u kojima treba da bude isprobano odn. "isprovocirano". Pragmatizam naglašava kontekstualnost i interaktivnost – značenje se javlja učestvovanjem u zajednici i nije unapred očigledno niti se može pretpostaviti na osnovu unapred upoznatog konteksta.⁴⁸

"Aristotelijansko-kartezijanska taktika apstrakcije kroz formalnu logiku, omogućavala je naučniku da postavi isključivo one probleme koji mogu biti rešeni samo daljom primenom formalnih pravila, proglašavajući druge probleme potpuno besmislenim ukoliko ne mogu biti formulisani kao jasne i distinktivne kategorije (tj. u terminima apstraktnih teoretskih entiteta). Najznačajnije naučne probleme nije moguće a priori precizno definisati. Oni izranjaju i prolaze kroz postepeno pročišćavanje tokom procesa zasnovanog na kontinuiranom istraživanju... Kroz njegov instrumentalizam i koncept transakcije Djuj pokušava da razjasni odnos znanja i akcije".⁴⁹

Ovaj odnos Djuj objašnjava kroz poreklo razlike između promenljivog, zdravorazumskog rezonovanja i naučnog, formalnog i sistematičnog. Istorijsko poreklo ove fundamentalne razlike potiče još iz antičkog perioda kada je filozofija kao kraljica nauka smatrana superiornom u odnosu na praktično znanje. Naučno-filozofski zaokret doživeo je vrhunac u prosvetiteljskom racionalizmu i rigoroznom pozitivizmu. Doktrine induktivizma i opservacionizma svrgavaju apstraktno mišljenje. Srednji put, tj. umekšavanje ovog polariteta omogućuje i Djujevju filozofiju. Ipak on nije odbacio "stari grčki argument da postoji nešto neuhvatljivo u fundamentalnoj razlici između koncepcije i akcije."⁵⁰ Upravo ovaj uvid čini Djujevju filozofiju suštinski pragmatičnom: kreativno iznalaženje veze između koncepcije i akcije omogućuje naučno bavlje-

⁴⁷ Richard A. Ball, *The Dialectical Method: It's Application to Social Theory*, *Social Forces*, Vol 57, No 3, Mar 1979: 785.

⁴⁸ Kritike upućene pragmatizmu zbog subjektivizma, čak solipsizma, odbacuju se objašnjenjem da objektivnost perspektiva pojedinca leži u tome što je ona samo faza većeg društvenog poduhvata. Perspektiva ostaje subjektivna samo ako ne potpada pod širu društvenu perspektivu. Pogl. posebno Dmitri N. Shalin, *Pragmatism and Social Interactionism*, *American Sociological Review*, Vol 51, No 1. Feb 1986: 12. u George Mead, *The Philosophy of the Act*. Chicago: University of Chicago Press, 1938: 548.

⁴⁹ Ball, op. cit., 787.

⁵⁰ George Demetron, *Dewey's Logic as a Methodological Grounding Point for Practitioner – Based Inquiry* <http://www.nald.ca/library/research/dewey/Dewey.pdf> str 9 u John Dewey, *The Quest for Certainty*, Carbondale: Southern University Press, (1938/1988), 99.

nje gorućim društvenim problemima. "Bez takvog utemeljenja u istraživanjem zasnovanoj (inquiry-based) naučnoj logici, zapravo ima malo osnove, smatra Djuj, za naturalističku "veru u moć da se zamisli budućnost koja je projekcija sadašnjosti kao i da se osmisle sredstva za njenu realizaciju".⁵¹

Sličnu ideju nalazimo u pojmu aktivnog delovanja (agency): "Pošto su društveni akteri utemeljeni u više temporalnosti istovremeno, može se reći da su orijentisani ka prošlosti, sadašnjosti i budućnosti u svakom datom momentu... Aktivno delovanje je vremenski utemeljen proces društvenog angažmana informisan prošlošću ali takođe okrenut budućnosti (kao projektivna mogućnost) i ka sadašnjosti (kao praktično-evaluativna mogućnost)".⁵² Međutim projekcija sadašnjih uslova na budućnost, za pragmatizam ne podrazumeva postavljanje konkretnih ciljeva. Američki pragmatizam razvijao se, između ostalog, i na kritici kantijanskog dualizma između instrumentalne i normativne akcije (tj. između prinudne i slobodne akcije). Djuj i Mid smatraju da akcija ne može biti posmatrana kao postizanje unapred postavljenih ciljeva, nego da se sredstva i ciljevi razvijaju istvremeno unutar konteksta koji su i sami uvek predmet promene a time i ponovne procene i rekonstrukcije. Pragmatizam odbacuje kantijanski odgovor na utilitarizam upućujući na nepostojanje stvarne distinkcije između materijalnih interesa i transcendentnih vrednosti jer su svi ljudski ciljevi proistekli iz društvenih značenja i vrednosti.⁵³

Pošto ciljevi ne mogu biti unapred fiksirani, naučnik poseže za istraživanjem koje ima za cilj da konstituiše problem. Koncept otkrića odvija se drugačijim tokom i sa specifičnim pogledom na naučno tretiranje ljudskog ponašanja: "Djuj posmatra ljudsko ponašanje kao uglavnom automatsko, u kome impulsi i navike igraju glavnu ulogu. Zato, kada su impulsi i navike blokirani, aktivnost izgubi pravac i ponašanje postane dezorganizovano i problematično. Istraživanje počinje sa formulacijom onog što je problematično, koje može postati uravnoteženije kroz formulaciju i sprovođenje nove aktivnosti. Alternative za akciju mogu biti isprobane u mislima. Ovo razmatranje mogućih pravaca akcije Djuj naziva promišljanjem, ili refleksijom (deliberation, reflection.). Kada je odabrana jedna od alternativa koja rukovodi dalje aktivnosti, ona može biti procenjena u svetlu njenih stvarnih posledica, tj. kako je delovala na rešenje početne problematične situacije."⁵⁴

Ovakav koncept naučnog otkrića je koncept kroz koji se ukrštaju Djujjeve ideje o nauci, znanju, etici i socijalnoj filozofiji. Ključno je da razmišljanje o

⁵¹ Loc. cit.

⁵² Mustafa Emirbayer, Ann Mische, What is Agency?, *The American Journal of Sociology*, Vol. 103, No. 4, Jan 1998: 962.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Donald J. Willower, Dewey's Theory of Inquiry and Reflective Administration, *Journal of Educational Administration*, Vol 32, No1, 1994: 7.

razmišljanju, posredovana misao (deliberation, reflection, thinking through) jeste sredstvo u istraživanju koje se koristi u realnom vremenu, dakle tokom istraživanja – nije ni njegov preduslov niti ono što mu sledi. Djui teži ka tome da istraživanje zasnuje na "intelektualnoj organizaciji iskustva".⁵⁵ Istraživanje kao intelektualno organizovanje iskustva zahteva konceptualizaciju samog pojma: "Ljudsko iskustvo, prema Djuijevom tumačenju, je uvek prisutno. Nikada nije 'sirovo' u tom smislu što je ono uvek kulturni i socijalni konstrukt, iako je primordijalno, budući najelementarnija dimenzija ljudske svesti. Ono je izvor iz koga potiče konstrukcija realnosti. Okrećući naglavce Rortijeve stavove, gde diskurs definiše iskustvo, ovde je dinamika obrnuta pošto iskustvo, u najprimordijalnijem smislu, ma kako na kraju bilo konstruisano, daje energiju onome što postaje diskurs u matrici društvenog ponašanja. Prema Djuiju, iskustvo je nešto što doživljavamo, a ne nešto što znamo (lived rather than known). Kada počne refleksija, prvobitno iskustvo je izmenjeno. Refleksija je o događaju ili misli koja je već prošla, ma kako nedavno, te je na ovaj način transformisano u nešto drugo što više nije to iskustvo. I ovo je, takođe, iskustvo samo po sebi, takođe nešto što doživljavamo a ne nešto što znamo. Drugim rečima, refleksija o prošlom iskustvu je i sama kvalitativno, distinktivno iskustvo u prostoru i vremenu."⁵⁶

Progresivno istraživanje podrazumeva proces u kome izranjaju moguća rešenja tokom pažljivog definisanja problema, tj. proces definisanja ključnih varijabli na putu ka sve preciznijem i prečišćenijem identifikovanju problema na putu ka mogućem rešenju. Izazov ove faze jeste kontrolisano istraživanje tako da činjenice i koncepti (zavisne varijable) mogu biti pažljivo dovedene u međusobne veze i procenjene.

Ideje dolaze iz intuicije ili sugestije. Djui očekuje "naučnu senzitivnost" u načinima istraživanja. Prilikom testiranja predloženih rešenja ne preporučuje se olako prihvatanje prvih ideja. Kada je reč o kriterijumima procene rešenja, Djui naglašava da za društvene probleme, semantička koherentnost rešenja nije presudna. Zdravorazumsko i naučno rezonovanje nisu ovde jasno odvojeni. Upravo to je momenat u kome se Djui oslanja na naučnu osetljivost. Ono za čim naučnik traga je sredstvo za prevazilaženje konflikta u potrazi za nekom vrstom jedinstva misli gde se interesi mogu spojiti za prepoznato i priznato opšte dobro. Pa čak i tada nije realno očekivati, prema Djuiju, konačne, nego samo privremene zaključke (warranted assertions, ends-in-view) relevantne za dati problem, koji služe kao prelazni stavovi za dalje istraživanje.

Prilikom isprobavanja prihvaćenih zaključaka, eksperiment je prelomna tačka, a konstrukcija procene se odvija sledećim tokom: posmatrane činjenice

⁵⁵ George Demetron, op.cit., 19, u John Dewey, *Logic: Theory of Inquiry*, Carbondale:Southern University Press (1929/1991): 117.

⁵⁶ George Demetron, op.cit. 6

čine subjekt, koncepti koji pretpostavljaju moguće rešenje čine predikat, njihov funkcionalni operativni međuodnos je kopula između subjekta i predikata.⁵⁷

Učitavanje ovih Djujjevi istraživačkih koncepata na praksu Projekta Foks, mora početi sa osnovnom Teksovom idejom o značaju promišljanja, proučavanja sopstvenog istraživanja, odnosno važnosti refleksivnog istraživačkog procesa za socijalni angažman:

"Svesnost o društvenim problemima jeste svetski rasprostranjen sindrom, i odgovornost je antropologa da pomogne ljudima da ovu svesnost o društvenim potrebama pretvore u društvenu akciju. Ova intervencija mora biti učinjena na terenu... Ne mogu da zamislim akcionu antropologiju izuzev u kontekstu terenskog rada... terenski rad je klinički ili eksperimentalni metod istraživanja tj. je proučavanje samog istraživanja koje je istovremeno usmereno na stvarne probleme populacije koja je u pitanju".⁵⁸

Teksov koncept "istraživanja istraživanja" u osnovnim crtama odgovara Djujjevom metodološkom konceptu: sa nailaženjem na problem u toku nekog procesa, uvodi se nova aktivnost koja bi problem mogla da reši, a potom se razmatraju alternative u svetlu zatečenih uslova i mogućih ishoda u nadi da će se postići pomenuto jedinstvo misli za opšte dobro. Ovakva logika otkrića je metod koji i sam podleže imperativu promišljanja, moguće ga je menjati i modifikovati, usklađivati sa proučavanim problemom (s obzirom na to da je suština ovog metoda potraga za znanjem koje nikada nije konačno već služi kao stalno novo polazište za dalje istraživanje). Rešenje problema znači novu promenu uslova koja opet zahteva procenu i novo razmišljanje o daljim sekvencama. Primer za ovakav obrazac istraživanja je upravo početak prve faze projekta ili, Teksovim rečnikom, uspostavljanje "dijagnoze" i osmišljavanje "lečenja" nakon koje sledi "refleksivno promišljanje" daljih koraka, posledica i mogućnosti. Na taj način akcioni antropolozi su anticipirali reflesivnu praksu mnogih potonjih generacija antropologa obrazovanih na talasu kritičkog samoogledanja discipline tokom šezdesetih i sedamdesetih godina 20.veka. Međutim, ova refleksivnost usmerena je i prema vrednostima Meskvakija, kao što primećuju kritičari nekih kasnijih pokušaja akcione antropologije: "I što je još važnije, 'starija' akciona antropologija bila je manje sklona relativističkom 'grehu' slepog prihvatanja lokalnih 'kulturnih pravila' kao automatski obavezujućih za istraživača... U najmanju ruku, nedirektivna etika podrazu-

⁵⁷ George Demetron, op.cit., 20, u John Dewey, *Logic: Theory of Inquiry*, Carbondale: Southern University Press (1929/1991): 127.

⁵⁸ Sol Tax, *Action Anthropology*, *Current Anthropology* 16, 1975: 514.

mevala je refleksiju nad nekim stavovima i uverenjima koja lokalni ljudi možda i ne bi želeli sami da osmotre."⁵⁹

Političke implikacije

Vrhovna vrednost koja treba da proističe iz društveno-naučnog rada je "rast", a preduslov za rast jeste izgradnja društva koje bi omogućilo pojedincu puno ostvarenje. Nauka snosi deo odgovornosti za stvaranje tih uslova a to su, između ostalog, promena mentalnih navika, ustaljenih načina razmišljanja, i smanjenje udela impulsa u odlučivanju. Značajan udeo u kreiranju ostvarenja tih ciljeva jeste i odnos nauke i javnosti. Džui smatra da kanali na relaciji novac – mediji – sistem obrazovanja, nisu dovoljno otvoreni i ne dostižu zadovoljavajući nivo međusobne komunikacije, da bi istinski otvoreno, demokratsko društvo bilo moguće. Demokratija je, za Džuija, moguća jedino ako su pretpostavljeni uslovi za rast zadovoljeni i informisani naukom koja osposobljuje pojedinca da razmišlja na način koji bi omogućio široko učešće u demokratskom procesu. To pretpostavlja uzdržavanje od zaključivanja pre nego što

⁵⁹ James A. Clifton, Lynn Johnson; Karl H Schlesier, On Action Anthropology, *Current Anthropology*, Vol. 15, No 4, Dec 1974: 467. Naišavši na prvi problem – lošu socijalnu situaciju Meskvakija, naučnici su postavili sebi pomenuta sledeća pitanja: da li se umešati, i kako se umešati? Tokom prve faze projekta započeta je dijagnoza odn. formulisanje problema i stvaranje programa akcije: BIA (Bureau of Indian Affairs) je nizom odluka doprinela uništenju lokalnog političkog sistema zasnovanog na nasleđivanju titula, što je izazvalo unutrašnja trvenja u zajednici. Dijagnostifikovani su problemi ratnih veterana, problemi mladih kao i problem rasizma i asimilacionizma u lokalnom belom okruženju. Akcioni antropolozi su zatim prionuli na programe koji su imali za cilj neposrednu pomoć ljudima: socijalni rad sa veteranima i mladima kao i dva kratkoročna ekonomska programa. Dugoročiji ciljevi bili su revitalizacija političke strukture i duha kroz kooperativne socijalne i ekonomske programe. Tokom paralelnih procesa "dijagnoze" i "terapije", došlo je do važnog preokreta pred kraj druge faze projekta. Razmišljajući kako da olakša problem odnosa Meskvakija i belog okruženja (tj. problem rasističkih, asimilacionističkih, stereotipnih stavova prema Meskvakijima) istraživački tim došao je na ideju da naučni angažman mora biti "društveno aktivniji" i "osvešćeniji", kao i da uviđa neophodnost rada sa okolnim neindijanskim stanovništvom. Akcija koja je usledila na početku druge faze obuhvatala je medijski materijal namenjen za neindijansko stanovništvo, uključujući prikaz Meskvakija s naglaskom na sve one vrline koje potiču iz njihovog tradicionalnog života (prikazana je romantična slika plemenitih ali obespravljenih Meskvakija, s naglaskom na činjenici da oni neće nestati). Antropolozi su tako aktivno delovali kao katalizatori procesa kulturnog kontakta. Teks je prilikom prve aktivne akcije Meskvakija, borbe za očuvanje lokalne škole, lično intervenisao kod nadležnih vlasti da škola ne bude zatvorena, a protiv odluke BIA i lokalnih belaca. Detaljan prikaz faza istraživanja objavio je Douglas Foley, The Fox Project: A Reappraisal, *Current Anthropology*, Vol. 40, No 2, Apr 1999: 171-191.

se imaju u vidu potrebne informacije, refleksiju, toleranciju prema drugačijem mišljenju, spremnost za otvorenu komunikaciju... Pomoć države ne bi smela da se svodi na narodnu kuhinju nego i na programe koji omogućuju proširenje vidika za svaku individuu kako bi ljudi sami mogli da zaključe šta je za njih dobro.⁶⁰

Djujiev koncept "polja interakcije" objašnjava da društvo ne postoji zahvaljujući prenosu, komunikaciji, nego u prenosu, u komunikaciji, u akciji.⁶¹ Polja imaju izvesnu autonomiju u odnosu na pojedinca, u umu aktiviraju određene skupove značenja i moguće pravce akcije. Reč je o mehanizmima socijalne kontrole, pri čemu se odnos pojedinac-društvo ne poima mehanički: moguće su alternative i izbori (i upravo iz takve koncepcije Djujiev crpi moć promene). Pragmatizam ne negira značaj strukture ali insistira na uvidanju određenog stupnja neodredivosti strukture, sistema i institucija.⁶²

Ova vera u moć društvene promene leži u suštini akcionog projekta. Teksova intelektualna biografija otkriva njegove kritičke stavove prema dogmatizmu marksizma i elitizmu akademskih antropologa, kao i zastupanje prava na samoopredeljenje malih zajednica, veru u ulogu naučnog znanja da male zajednice "progovore", i viziju antropologa kao zastupnika ideje o toleranciji različitih stavova. Benet opisuje Teksa kao politički posvećenog liberala, "populistu sa voluntarističkim pristupom".⁶³ Teksova naučna i lična posvećenost odgovara Djujievom stavu da su "sloboda istraživanja, tolerancija za drugačije stavove, sloboda komunikacije, dostupnost naučnih nalaza za svakog pojedinca kao ultimativnog intelektualnog konzumenta, uključeni u demokratski jednako kao i u naučni metod".⁶⁴

"Antropolozi mogu pomoći kreatorima nacionalne politike u podsticanju lokalnih zajednica da slobodno odaberu sopstvene načine adaptacije u šire okruženje. Jedino promišljanjem, raspravom i isprobavanjem promena zajednica može shvatiti koja od njih narušava njene vrednosti ili predstavlja pretnju za

⁶⁰ Donald J. Willower, Dewey's Theory of Inquiry and Reflective Administration, *Journal of Educational Administration*, Vol 32, No1, 1994: 11 u John Dewey, *Human Nature and Conduct*, Henry Holt, New York, NY, 1932: 294.

⁶¹ Dmitri N. Shalin, Pragmatism and Social Interactionism, *American Sociological Review*, Vol 51, No 1, Feb 1986: 16. u John Dewey, *Democracy and Education*. New York: Free Press. 1966: 4.

⁶² Dmitri N. Shalin, Pragmatism and Social Interactionism, *American Sociological Review*, Vol 51, No 1, Feb 1986: 15.

⁶³ John W. Bennett, Applied and Action Anthropology: Ideological and Conceptual Aspects, *Current Anthropology*, Vol. 37. No 1, Supplement: Special Issue, Anthropology in Public, Feb 1996: 24.

⁶⁴ Dmitri Shalin, Critical Theory and the Pragmatist Challenge, *The American Journal of Sociology*, Vol 98, No 2, Sep 1992: 246, u John Dewey, *Freedom and Culture*, New York: Capricorn, 1939:102.

njen identitet".⁶⁵ Uloga akcionog antropologa, prema tome je i u inicijaciji, podsticaju zajednice na promenu. Njegova funkcija je da deluje, inspiriše i stimuliše.⁶⁶

Postavlja se pitanje zašto su Meskvaki Indijanci bili posebno interesantni antropolozima, kako za vreme, tako i posle Teksa? Naime, od početka dvadesetog veka, brojni antropolozi su istraživali Indijance Foks, kako su ih nazivali prvi istraživači. U pitanju je njihov jedinstven položaj – sredinom 19. veka izbegli su posledice relokacije zahvaljujući tome što su kupili zemlju blizu Tame u Ajovi. To im je omogućilo kao plemenskoj grupi osnovu za sopstvena tradicionalna prava. Već oko 1900. godine, izgubili su najvećim delom administrativnu i političku autonomiju, što je imalo za rezultat "strukturnu paralizu" i donelo tipične socijalne probleme rezervatskog života.⁶⁷ Bilo je očigledno da su Meskvaki funkcionisali kao zajednica čak i u okviru sistema sve dok odluke sistema nisu počele da prodiru i narušavaju njihove institucije i identitet.⁶⁸

Kritički osvrt na istraživački proces Projekta Foks

Daglas Foli je od 1989-1994, proveo ukupno 12 meseci u naselju Meskvakija, paralelno proučavajući terenske beleške projekta. Prema njegovoj analizi, dokumentarna istorija projekta je iskrenija i otvorenija nego što je bilo uobičajeno za projekte primenjene antropologije, ali i teoretski nepovezanija i lošije elaborirana nego standardni etnografski terenski izveštaj.

⁶⁵ Sol Tax, *The Bow and the Hoe: Reflections on Hunters, Villagers, and Anthropologists*, *Current Anthropology*, Vol 16, No 4, Dec 1975: 512.

⁶⁶ *Ibid.* 512.

⁶⁷ R. W. Dunning, *Reviewed Work(s): The Face of the Fox by Frederick O. Gearing*, *American Anthropologist*, New Series, Vol. 73, No 4, Aug 1971: 881.

⁶⁸ Robert Vajt je pokušao da primeni sličan recept na Sijukse iz Južne Dakote. Kao i većina nativnih Amerikanaca, prema njegovim nalazima, Sijuksi nikada nisu pristali na svoj nestanak kao posebnog kulturnog i društvenog identiteta. Tokom prvih četrdeset godina 20. veka, uspevali su da očuvaju svoje plemenske vrednosti i institucije unutar proširenih porodica u izolovanim rezervatima, ali plemensko vodstvo, zajedničko donošenje odluka i zemlja kao ekonomska osnova, postepeno su oduzimani odlukama vlade. Od 40-ih, Sijuksi su društveno i kulturno dezintegrisani, a s porastom problema rastu i vladini programi kao i broj institucija koji se bave indijanskim pitanjem (*Bureau of Indian Affairs, The Indian Community Action Programs* itd.). Tribalizam nativnih zajednica dobija nove institucionalne oblike tokom mandata Džona Kolijera (John Collier) na čelu Biroa za Indijanska pitanja, kada dolazi do ponovnog uspostavljanja plemenskog veća, obnove rituala itd. Ipak, američka vlada tokom pedesetih godina postepeno uvodi niz mera u pravcu integracije Indijanaca u širu neindijansku zajednicu, što samo jača otpor i tribalističke težnje među nativnim Amerikancima. Pogl. posebno Robert A. White, *Value Themes of the Native American Tribalistic Movement among the South Dakota Sioux*, *Current Anthropology*, Vol 15, No 3. Sep 1974: 284.

Međutim, po Foliju, etnografska evidencija projekta pokazala je da su istraživači esencijalizovali Meskvakije i nisu uspjeli da predvide posledice svoje dijagnoze i akcije po buduće političke aktivnosti plemena. Istraživanje je započeto s velikim očekivanjima, ali članovi projekta iz brojnih razloga nisu uspjeli da postignu veći stepen naučne osetljivosti za različite struje i unutrašnje protivrečnosti zajednice. Potcenjena je kulturna snaga mladih generacija, kao i veterana koji su posle prvobitnog posleratnog zapadanja u probleme s alkoholizmom, ipak, nakon izvesnog vremena u najvećem broju osnivali porodice i okretali se radu. Oni se 90-ih bore za svoja prava, pišu svoju istoriju, vode sopstveni posao. Foli smatra da je posleratna politička pasivnost Meskvakija pogrešno shvaćena kao okamenjena kulturna osobina, a da je zapravo bila strateška kulturna praksa.⁶⁹ Fred Giring (Fred Gearing) iznosi zaključak da nije moglo doći do međusobnog prepoznavanja između antropologa kao "zapadnjaka" i Indijanaca. Potcrtavajući fundamentalnu razliku, Indijance opisuje kao socijalno prazne školjke iz koje su nestale, jedna po jedna, sve mogućnosti koje su socijalno mogli da budu. Iz tog razloga se nisu mogli prepoznati u zapadnjacima.⁷⁰ Međutim, i ovaj problem bi se mogao pripisati nedovoljnoj osetljivosti naučnika za problem istraživane zajednice. Iako Giring prepoznaje ovaj problem, nije jasno da li je taj uvid uzet u posmatranje činjenica o slučaju. Giring ga naknadno iznosi kao jedan od uzroka relativnog neuspeha projekta.

Jedan od problema prakse projekta Foks, bila je nedovoljna simbioza između dijagnoze i kliničke akcije iz nekoliko praktičnih razloga: preopterećenost učesnika projekta različitim vrstama aktivnosti od naučno-istraživačke, administrativne, finansijske, dolazak drugih studenata čikaškog fakulteta na obaveznu praksu sa zadacima koji su morali biti obavljani u određenom roku, zatim, neformalni karakter koji su dobili centri socijalnih aktivnosti, pribegavanje uvek istim informantima itd. Od svih programa projekta samo je stipendiranje ostavilo dugoročne efekte. Ipak, Projekat Foks ostaje kao intrigirajući eksperiment koji sugerise načine na koji akademska antropologija može postati socijalno i politički relevantnija.⁷¹

Međutim kritika koja mu je najčešće upućivana je ista ona upućena pragmatičnom metodu, a to je metodološki problem naučnog pristupa koji nema jasno definisane ciljeve kao ni mogućnost da predvidi efekte svog delovanja. Najčešća kritika pragmatične logike otkrića odnosi se na to da je pragmatizam kao doktrina fokusirana na istraživanje a nedostatak takvog istraživanja je slaba koncepcija ciljeva – pragmatizam nije mogao definisati makar standarde u odnosu na koje bi se naučno otkriće moglo odvijati, a samim tim ni posledice svog istraživanja. Eksperimentalna priroda Projekta Foks i delimični uspeh

⁶⁹ Douglas Foley, 1999, op.cit., 190.

⁷⁰ Fred Gearing, *The Face of the Fox*, Aldine, Chicago, 1970: 47-48.

⁷¹ Douglas Foley, 1999, op.cit., 171-191.

njegovih programa usmerenih na socijalnu revitalizaciju, podstakla je kritičare različitih provenijencija da svoju kritičku oštricu usmere upravo na Teksov metod.

Metodološka kritika najčešće je bila udružena sa kritikom s političkog aspekta. Majkl Bodeman (Michael Bodemann) Projekat Foks naziva "iskrenim pokušajem prakse", ali objašnjava njegove suštinske propuste: "Ali da nametnemo svoje izbore pod pretpostavkom da mi znamo bolje šta je dobro za njih, ne samo da uskraćuje njihovu slobodu, nego će se najverovatnije ispostaviti empirijski pogrešnim. Operativno, ovo je saznatljivo jedino posmatranjem koje alternative oni zapravo biraju, dok osporavamo sebe u meri u kojoj biramo za njih. Prema tome, naći ćemo se u situaciji da stalno otkrivamo, a ne primenjujemo znanje".

"Teks i njegovi saradnici nisu uspeali da uvide i analiziraju političke korene njihove mizerije, i da ovu analizu predstave u obliku opcija koje postoje za datu zajednicu, koja usled demoralisanosti, nije bila u stanju da ih sama prepozna."⁷²

Bodeman Teksov pokušaj opisuje kao "politički i metodološki naivan". Metodološki, jer se nije pozabavio heurističkim i epistemološkim posledicama svog pristupa. Politički, to je bila "uradi sam" filantropija.⁷³

Zaključak: aktuelnost refleksivne logike

Mnogi kritičari su isticali nedovoljnost američke kulturne antropologije tog vremena kao metodološko-teoretske osnove projekta akcione antropologije. Može se reći da momenat za primenu Teksovog metoda nije bio "teoretski zreo". Sam Teks je izbegavao identifikaciju sa primenjenom ili drugim, alternativnim teorijama koje su mu bile dostupne, pa teorijski okvir nije razvio više od opravdanja projekta socijalnim dobrobitima, oslanjajući se na eklektizam klasične antropologije. Foli naglašava da Teks nije odstupao od akademizma baš u meri u kojoj je pokušavao da naglasi – držao se vladajućih naučnih konstrukta svog vremena – strukturalnog-funkcionalizma kao razmišljanja u terminima modalne ličnosti. Primećena je i sličnost sa Frankfurtskom školom, ali ona je razvila sistematičniju kritiku nauke kao ideologije nego američki liberalni društveni naučnici poput Teksa...."Tako je Teks na kraju ipak prihvatio mnoge od, za njegovu eru, tipičnih poimanja nauke, kulture, strukture, zajednice i reprezentacije".⁷⁴

Ali ostaje pitanje koja opšta metodološka znanja je iznedrila? Akcioni antropolozi nisu učinili mnogo da povežu uvide discipline, kako međusobno, ta-

⁷² Michael Y. Bodemann, A Problem of Sociological Praxis: The Case for Interventionist Observation in Field Work, *Theory and Society*, Vol 5. No. 3, May 1978: 390.

⁷³ Ibid. str. 403.

⁷⁴ Douglas Foley, 1999, op.cit., 191.

ko ni sa profesijom uopšte. U radu sa zajednicom, važno je razjasniti koliko je homogena zajednica i šta je konstituiše. Akciona antropologija nije dovoljno radila s "moćnicima u čijim rukama su odluke s ciljem da bolje razumeju obespravljene grupe".⁷⁵ Na simpozijumu Panajachel koji je okupio antropologe s ciljem revizije postavki akcione antropologije, jedna on najvažnijih iznetih zamerki je da su antropolozi trošili isuviše vremena s ljudima čije znanje nije relevantno za donošenje odluke.

Naglašeno je da je ostalo nejasno kako bi akciona antropologija mogla da radi sa moćnim grupama, jer bi antropolog mogao delovati tek kao konsultant, bez učešća u donošenju odluka, a to ne bi stvarno bila akciona antropologija. Zbog toga su učesnici simpozijuma konstatovali da će akciona antropologija za sada morati da se zadovolji izgradnjom alternativnih modela koje izražavaju moguće posledice različitih odluka.⁷⁶

Osvrćući se na konstataciju analitičara primenjene antropologije da je jedan od problema njenog statusa, nedovoljna pažnja posvećena socijalno-političkim kontekstima njenog nastanka i razvoja, možemo reći da se konstatacija može i preformulisati – u pitanju je širi problem socijalno-političkog razvoja antropologije. Zato pitanje primene antropologije jeste paradigmatično za filozofska opredeljenja antropologije uopšte. Kao što je već rečeno, primenjena antropologija je najčešće smatrana teoretski "nedovršenim", sumnjivim derivatom akademske antropologije, ali istovremeno smatrana presudnom za budućnost antropologije uopšte. Okretanjem savremenim društvima i novim uslovima rada, metodološko-teorijski rezervoar discipline pokazao se neadekvatnim i onespokojavajućim za naučni dignitet antropologije. Odgovori koji se očekuju od antropologije i istovremeno stavljaju na probu njenu naučnu pouzdanost sadašnjice su koga, šta i zašto ona izučava i koja je konačna svrha njenih nalaza? Šta se događa kada njena znanja uđu u polje prakse? Sa postepenim nestajanjem kolonija (Velika Britanija) i "rešavanjem pitanja" nativnih naroda (SAD) najkasnije do sredine XX veka, njen predmet se premešta u savremena društva, koja su do tada bila predmet sociologije. U odnosu dve nauke, Bodeman ističe položaj antropologa na, tradicionalno, sociološkom terenu:

"Za razliku od sociologije koja je razvijala svoj teleološki i kritički predmet od Sen Simona i Konta, preko Marksa, Čikaške i Franfurtske škole, Lindsa i Rajt Milsa, poreklo antropologije je bilo drugačije prirode. I kada su antropolozi počeli da reflektuju nad nasleđem Malinovskog, između ostalih, ono se pokazalo kao najveće breme. Pored toga, karakter antropologije je doveden u pitanje sa dekolonizacijom i polaganjem prava na nezavisnost "antropolo-

⁷⁵ Sam Stanley, The Panajachel Symposium, *Current Anthropology*, Vol 16, No. 4. Dec 1975: 521.

⁷⁶ Ibid. 522.

ških kolonija", tj. sa uočavanjem problema interesa antropologije na terenu, antropolozi su se morali suočiti s pitanjem "na čijoj smo strani?"⁷⁷

Perući ruke od zloupotreba kolonijalne antropologije ili paternalizma primenjene antropologije, etički osvešćen antropolog pre svega razmišlja o rezultatu svoga delovanja ili rezultatu interakcije s ljudima s kojima (ravnopravno) učestvuje u primeni svojih uvida. Ali kritike upućene pragmatičnom metodu zbog nedostatka koncepta cilja u odnosu na koji bi se istraživanje usaglašavalo, jeste metodološka "optička varka". Ma koliko antropolog želeo da ima pred sobom čistu situaciju i jednostavan znak jednakosti između akcije i reakcije, procesualna priroda stvarnosti i kontekstualna složenost onemogućuju trenutni uvid u sve činjenice potrebne da se unapred odrede ciljevi i sredstva. Zbog toga Djuijeva logika insistira na svesnosti o problemu društvenog istraživanja koji proističe iz fundamentalne razlike između iskustva i znanja. Kao što je primetila Lisa Piti, linearni pristup kojim naučnik diktira i cilj i rešenje, uvek zahteva dodatno istraživanje o mogućim rešenjima, tako da se linearni metod pre ili kasnije pretvori u Djuijev. Prema tome, Djuijev metod se ispostavlja kao jedini "objektivan", jer problemu pristupa imajući u vidu "objektivnu neodredivost situacije." Ono što je objektivno – to je sama neodređenost. S prikupljanjem informacija, tj. refleksijama o naučnom iskustvu, neodređena priroda situacije se smanjuje i postepeno se krećemo ka određenju problema. Paralelno sa određenjem problema, posmatraju se moguće alternative i rešenja. Primer projekta Foks svedoči o tome da su konkretne akcije bile potrebne kako bi se pokrenuli biološki i kulturni potencijali zajednice i došlo do kristalizacije ideja o budućnosti i samosvesne projekcije zajednice u odabranu budućnost. Ovde vidimo Djuijevu zamisao u praksi – da je uloga društvenog naučnika da svojim nalazima informiše u prvom redu stvaranje uslova za komunikaciju na demokratskim osnovama, odnosno informiše neinformisane o njihovom udelu u procesu komunikacije, da obrazuje i stimuliše na ravnopravnu razmenu. U slučaju Meskvakija, stvaranje tih uslova bili su zapravo socijalni programi koji su imali za cilj prekid socijalne paralize i edukovanje Meskvakija o načinima na koje mogu osvestiti i pokušati da ostvare svoje ciljeve. Relativni neuspeh Projekta Foks leži verovatno manje u finansijskim, praktičnim i tehničkim nemogućnostima koliko u nedovoljnoj moći naučnika da identifikuje i razmotri realne političke opcije koje stoje između zajednice i sistema u kome je prinuđena da živi. Iako je Sol Teks aktivno zastupao neke zahteve Meskvakija i drugih indijanskih zajednica, projekat je ipak bio naučni a ne politički – pokušaj slobodne prakse nije mogao doneti slobodu Meskvakijima onako kako su je sami zamišljali.

⁷⁷ Y. Michael Bodemann, A Problem of Sociological Praxis: The Case for Interventional Observation in Field Work, *Theory and Society*, Vol 5. No. 3, May 1978: 401.

Kroz Projekat Foks u antropološku praksu prvi put su ušla dva kvaliteta prepoznata u Djuijevoj filozofiji: reflektivnost kao uvid da društvo postoji u komunikaciji, kontaktu i interakciji te da naučnik kao akter te interakcije može delovati konstruktivno i u saglasnosti sa zajednicom. Drugi kvalitet je da naučnik tom prilikom deluje socijalno-pedagoški, i edukuje, u slučaju Projekta Foks sve uključene ljude – Meskvakije i okolno stanovništvo, pa i samog sebe, proučavajući svoje istraživanje. Prema tome, stvaranje uslova za demokratsku komunikaciju za antropologa znači širenje znanja o neosnovanosti rasističkih, stereotipnih stavova i doprinos konstrukciji društvene stvarnosti kroz obrazovanje ljudi o većini demokratske komunikacije. Pomoć ljudima da bolje razumeju sopstveni položaj i mogućnosti u odnosu na okruženje, znači uz pomoć senzibilnog istraživanja razumeti ukupnost ljudskog iskustva – emocija, utisaka, navika i težnji koje se skrivaju ispod prvobitnog stanja neodređenosti.

Demokratski ideal kao regulativni princip ostavlja širok prostor za različita kreativna rešenja adekvatna specifičnosti problema i jedinstvenosti svake ljudske situacije. Uvid koji proističe iz braka antropološkog aktivizma i pragmatizma jeste da je cilj društvene prakse doprinos konstrukciji bolje stvarnosti, i bolje teorije koja će informisati dalju praksu a ova nju povratno, i tako cirkularno do neodređene tačke u budućnosti. Ovaj optimistički pristup oblikovanju svesti, kulture i stvarnosti nastao je u kontekstu američke kulture progressa u specifičnom vremenu i prostoru američke "mlade nacije" koja se našla pred društvenim problemima bez presedana. Ipak, kritika upućena pragmatizmu da je tipično američka filozofija, neprimenjiva na druge kontekste, jeste kritika na pogrešnoj osnovi. Pragmatizam je ponudio koncept istraživanja koji ne obećava gotova rešenja ali nudi najveći mogući stepen strateške naivnosti i otvorenosti za neočekivano i stoga, najveći poznati stepen naučnog poštenja. Problem neodredivosti posledica, tj. efekata šeme sredstava kao ciljeva, pre se može uputiti akcionoj antropologiji kao "kliničkoj" nauci, tj. obećanju da će "bolesti" biti izlečene.

Ipak, sam reflektivni koncept angažovanog istraživanja kao "poboljšane nauke" jeste ona "zlatna žica" celog projekta o kojoj vredi ponovo razmišljati pri dizajniranju budućih istraživanja, a posebno pri angažovanju (primenjenih) antropologa u aktiviranju kulturnih potencijala ili pri nastavi građanskog obrazovanja.

Dubravka Simonović and Miloš Milenković

Rethinking "means-as-end".
Methodological potentials of socially engaged research

We explore Bennet's suggestion that an entire sub-disciplinary tradition within applied anthropology, namely the action anthropology, was built on specific methodolo-

gical algorithme, "means-as ends", derived from pragmatic logic of discovery and adapted to ethnographic research. Following the founder of the interdisciplinary reflective methodology John Dewey and his unifying logic of scientific discovery, social criticism and pedagogic-activist oriented research, Sol Tax intended to establish the tradition of action anthropology, which saw both its peak and ending in the illustrious The Fox Project. Our aim, apart from the critical recapitulation of the methodology used in the Fox Project, logical-methodological analysis of Dewey's logic of discovery applied to anthropology, and the reinterpretation of the general point of this episode from disciplinary history, is to analyze the implications of this research option for future anthropologic research.

Key words: applied anthropology, action anthropology, Sol Tax, John Dewey, methodology, ethnography, pragmatism, reflexivity, discovery/explanation, engagement/representation

Dubravka Simonović et Miloš Milenković

Repenser le schéma du "moyen-en tant que-finalité".
Les potentiels méthodologiques d'une recherche engagée
sur le plan social

Dans le présent travail, nous étudions l'hypothèse suivant laquelle, dans le cadre de l'anthropologie appliquée, il existe toute une tradition sous-disciplinaire – celle de l'anthropologie d'action – qui consiste à se servir de la méthode très particulière du "moyen-en tant que-finalité", initialement dérivée de la logique pragmatique de découverte, puis adaptée à la recherche ethnographique. Suivant l'exemple de John Dewey, fondateur de la méthodologie interdisciplinaire réflexive qui avait pour l'objectif de réunir une logique de découverte scientifique, une critique sociale et une recherche pédagogique et activiste, Sol Tax a essayé de fonder une tradition d'anthropologie d'action, qui a atteint son point le plus haut et son terme final dans The Fox Project, désormais devenu anthologique. Nous nous proposons d'offrir une récapitulation critique de la méthodologie mise en œuvre dans le projet Fox, une analyse logico-méthodologique de la logique de découverte élaborée par Dewey dans le domaine de l'anthropologie, une réinterprétation de cet épisode dans l'histoire des idées méthodologiques au sein de la discipline; par ailleurs, il s'agit pour nous d'analyser les implications de cette approche pour les recherches anthropologiques à venir.

Mots-clés : anthropologie appliquée, anthropologie d'action, Sol Tax, John Dewey, méthodologie, ethnographie, pragmatisme, réflexivité, découverte/explication, engagement/représentation.